

DK - DIALOG

Slouží pro provozní účely Demokratického klubu. Určeno jeho členům.
Adresa: Demokratický klub, pošt. přihrádka 663, 111 21 Praha 1

Autorita demokratické moci

Úvaha s přihlédnutím ke specifickým problémům období přechodu od totality k demokracii.

1/ Většina /?/ proti parlamentu

Náš klub nevládne takovou časovou kapacitou, aby prodiskutoval všechna témata, která by to vyžadovala. Nedostalo se i na mnohá z těch, která dal v úvahu pan dr. Srbený na našem setkání v květnu 1991. Nejvíce jsem litoval neuplatnění jednoho z nich: jak řešit situaci, kdy se parlament ocitá v evidentním rozporu s postoji občanů. Návrh nebyl tehdy vysloven náhodou: o měsíc dříve odvolalo předsednictvo SNS dr. V. Mečiara z funkce předsedy vlády SR, což vyvolalo v této republice masové protesty.

Jaké stanovisko má k situaci tohoto typu zaujmout demokrat? Podle mého názoru* jsou všeobecné, svobodné a tajné volby jediným prostředkem, jak zjistit rozložení názorů občanů. Hysterická až teroristická atmosféra mítinků, stávek a jiných podobných akcí může svědčit nanejvýš o tom, že proti parlamentu je to, co Lenin nazýval revoluční většinou. Demokracie je však vláda těch, které týž pán pohrdlivě nazýval "většinou aritmetickou". Jejich postoj z mítinků zjistit nelze. Dokonce i průzkumy veřejného mínění mohou být touto atmosférou zmanipulovány. Proto demokratovi nezbyvá než trvat za všech okolností na autoritě zastupitelských sborů a existenci většiny proti parlamentu prohlásit za hypotézu, jejíž platnost nelze spolehlivě ověřit.

Výše uvedený argument je postačující, ale není jediný a možná i hlavní. Při současném rozvoji informatiky si s přidáním už jen velmi malé dávky fantazie můžeme představit systém, který by umožnil okamžité hlasování všech občanů o jakékoli záležitosti, o které dnes hlasují zastupitelské sbory. Ptejme se však: bylo by to žádoucí? Opravdu by bylo přínosem, aby místo těch, kteří mají osobní předpoklady a čas na to, aby se s problémy alespoň do určité hloubky seznámili, hlasovali všichni občané, s pravděpodobnou převahou těch, kteří o věci nevědí téměř nic? Vždyť svoboda hlasujícího o něčem, čemu nerozumí, má stejný význam jako svoboda občana, který si u pouličního prodáváče vybírá los státní loterie. Jeho svoboda není ničím ohrožována, ale absolutně se nemůže stát nástrojem dosažení jeho priorit. Je tedy krajně důležité volit za poslance občany, kteří m.j. svými osobními charakteristikami zaručují, že jsou ochotni a schopni dostat se na určitou

* Tato tři slova patří prakticky na začátek každé věty v této stati; pro úsporu místa je tam nebudu uvádět. Ani na okamžik nepochybují o možnosti svého omylu v kterémkoliv tvrzení.

úroveň poznání všech projednávaných otázek, ale zdržet se nepřipustných forem nátlaku. Tím naprosto neminim zavrhovat použití zákonných a kultivovaných forem k projevu nesouhlasu s poslanci ze strany občanů a jejich skupin. Ani institut všelidového hlasování o některých závažných otázkách, které budou předtím řádně a při naprosté svobodě pro všechna stanoviska analyzovány.

2. Menšina proti parlamentu

Nepovažujeme-li za správné, aby nějaký mechanismus upřednostňoval hypotetickou většinu obyvatelstva před parlamentní většinou, pak se asi u nás těžko najdou sympatie k akcím menšin a jednotlivců, které vybočují z demokratických pravidel. Proč jsme vlastně demokraty? Jedním z mých důvodů pro to je můj předpoklad, že v demokracii je největší pravděpodobnost vítězství pravdy v rozporech nejrůznějšího druhu, tj. že spory a problémy budou řešeny po právu a optimálním způsobem. Největší pravděpodobnost ovšem vůbec neznamená jistotu. I z nejstabilizovanějších demokracií víme, že v mnohých sporech pravda a právo nevitězí a přijímaná řešení mnohých hospodářských, sociálních a dalších problémů mají k optimu velmi daleko. Jak si má počínat demokrat, který je nezvratně přesvědčen o tom, že má co činit právě s takovýmto případem? Svoboda projevu a tisku, petiční právo apod. mu dávají kultivované a demokracii neohrožující možnosti. Může též agitovat, aby příště občané volili jiné strany a jiné osobnosti. Uchýlí-li se však k politickým stávkám, hladovkám, násilným demonstracím a jiným akcím ohrožujícím chod státu, pak demokratem není. Vydírání do demokracie nepatří. Takovéto akce musíme v demokracii odsoudit, aniž bychom byli povinni předtím zkoumat požadavky těch, kteří se k nim uchýlili.

Rozšíříme-li tato tvrzení na další situace, vyplyne z toho pro demokrata také povinnost podříditi se jakýmkoli volebním výsledkům. Je nutno přiznat, že tento požadavek by se uplatňoval bezbolestněji, kdyby

- 1/ demokratické politické hřiště bylo předem vyklizeno od totalitních sil, což požaduje i náš právní řád;
- 2/ některé týmy nevzbuzovaly obavu, že přivedou zemi do takového stavu, že o demokracii snad ani nebude zájem.

První z obou problémů by byl řešitelný, přesahuje však možnosti a vůli naší současné justice. Druhý problém je trvalým rizikem demokracie. Síly, které jsou jeho nositeli, nelze z politického života vyloučit, lze je jen přehlasovat.

Dodejme ještě na závěr této části, že možnost zmenšování státního území na tvar, ve kterém by demokracie měla větší šanci získat určitou žádoucí podobu, by neměla pro demokrata přicházet v úvahu. Lze to snad pochopit v případě ohrožení demokracie. Stát se však v žádném případě nesmí vzdát svých povinností vůči obyvatelstvu té své části, kde taková hrozba existuje.

3. Práva občanů v demokracii a v totalitním státě

Otázkou, zda člověku dává více práv demokracie nebo totalita, bude každý demokrat pohoršen. Nespěchejme však s odpovědí na nepřesné otázky. Máme-li na mysli zákonná práva, je odpověď skutečně samozřejmá. Ale oprávněnost pojmu morálního práva je nepochybná. O právech utlačovaného člověka se krásně vyjádřil český spisovatel ve svém, všeobecně přijatém, Vyšším principu. Nejde zdaleka jen o právo na vraždu tyрана. Jde o právo na vše, co tyranii pomáhá do hrobu. Právo na odboj. Pro mne osobně je nejobtížnější dodržet pravidla proklamovaná v předchozí části, tváří v tvář skutečnosti, že právo na odboj proti 40 let trvajícím komunistickému režimu není uzákoněno a že na mnohé naše občany, kteří se odboje zúčastnili, se pohlíží jako na pachatele trestných činů. Připouští se tedy nanejvýše uplatňování těch práv,

která režim z propagandistických důvodů formálně proklamoval, ale ve skutečnosti neuznával.

I tady je ovšem třeba zdůraznit, že všechna tato práva odboje a disentu končí dnem svržení tyranie. Demokracie stojí nad ní proto, že práva, která poskytuje, jsou konstruktivní a vedou k realizaci vůle většiny, aniž ohrožují menšinu. Je však třeba si uvědomit, že většina toho, co bylo v totalitních dobách hrdinstvím, představuje v demokracii ohrožení. Demokrat v totalitním systému může - z hlediska oprávněného boje za demokracii - téměř vše; v demokracii si musí počínat v jejím duchu a všech právech, která se mu nabízejí, využívat jen pro její upevnování. Nepochopení rozdílnosti žádoucího chování v těchto dvou systémech je snad největší hrozbou pro budoucnost demokracie u nás.

S problematikou odboje souvisejí i otázky hodnocení odpovědnosti těch, kteří se zúčastnili potlačování lidských práv. Nelze trvat na dodržení litery zákona ve věci promlčení lhůty; existence režimu, jehož zájmy byly zločiny páčány, je stejně účinnou překážkou pro uplatnění spravedlnosti jako uchýlení se pachatele do ciziny, při němž lhůta neběží. Zákaz retroaktivity trestního zákona musí být v nepřetržité demokracii posvátný; ve chvíli osvobození od totality se stává oporou zločinu.

Rád bych zde tedy řekl, že se stejným důrazem, s jakým odmítám hladovku pana Marečka, souhlasím s jeho požadavky. Nejde mi přitom o nějaké vysoké tresty či tresty vůbec, vina však vyslovena být musí. Neponechme těm, kdo by měli zájem o opětovnou likvidaci demokracie, jistotu, že jde o bezrizikovou činnost.

Na závěr bych rád zaujal stanovisko k názoru vyslovenému na našem dubnovém setkání, že oprávněný byl první a druhý odboj, neboť byl veden proti cizincům, nikoli však třetí, který byl namířen proti Čechům. Nehledě na nepřesnost poslední části tohoto tvrzení, bytostně s ním nesouhlasím. Právo na odboj nemůže být legitimováno teprve až cizí nadvládou. Demokrat musí, i když se k odboji neodhodlá, považovat vykonavatele totalitní moci za cizince. Přestaňme už konečně přeceňovat význam toho jazykového pouta, která teď tak úspěšně rdousí Evropu. Nechme zaznít slova Josefa Čapka, který si mezi zápisky z let 1936-1939 poznamenal: "Mohlo by být něco mnohem horšího než útlak německý? Samozřejmě! Útlak český!"

Je dobré se na těchto věcech dohodnout ve chvílích, kdy je to dovoleno.

16. května 1992

Jan Friedlaender

C o j e a c o n e n í d e m o k r a t i c k é

Zdá se mi, že položíme-li si nad mnohými jevy našeho politického života tuto otázku, bylo by možné /a užitečné/ o leccčems uvažovat a byl by to i podnět ke skutečné diskusi v našem Dk-Dialogu, která zatím jaksi ne a ne se rozhořet. Vždyť přece nejde o to napsat vždy hluboce fundovaný, teoreticky podložený rozbor, obsáhlý článek proklepávající zvolenou problematiku ze všech stran a přinášející nesporné a nenapadnutelné závěry. Podstatné a pro věc důležité je říci na určitý jev svůj názor a po svém jej zdůvodnit. Při takovém přístupu pak také lze na vyslovené mínění reagovat a z konfrontace různých pohledů může vyplavat na povrch "pravda" /i když často vůbec ne jednoznačná a definitivní/.

Na několika našich setkáních jsme se věnovali problému zvanému lustrace. K jednotnému závěru jsme nedospěli a není to nic divného, protože nakonec každý diskutující akcentoval svůj subjektivní, od

jiného se lišící pohled a zkušenost, ale přinejmenším jsme se navzájem přiměli o názoru toho druhého přemýšlet a svůj vlastní podrobit novému přezkoumání.

Otázkou, zda tzv. lustrační zákon je či není v rozporu s Listinou základních práv a svobod, se již zabývá Ústavní soud a jeho stanovisko bude směřodonné. Nejde mi však teď o lustrační zákon jako takový. Byl přijat demokratickým způsobem v parlamentě a platí, dokud tento orgán ev. nerozhodne o jeho změně nebo zrušení. Nedovedu z právního hlediska posoudit postoj právníků brněnské Masarykovy univerzity, kteří prohlásili /předjímajíc tak de facto rozhodnutí podle mého názoru jediné příslušné demokratické instituce/, že jej nebudou považovat za závazný. Jako laikovi se mi však takový postoj jeví jako určitá svévole, nadřazující jakousi "odbornost" nad rozhodnutí demokraticky vytvořené vrcholné instituce /byť třeba toto rozhodnutí má své slabiny a nedostatky/. Stejně tak nemohu ovšem zásadně souhlasit s stanoviskem těch obhájců lustrací a lustračního zákona, kteří napadají nejen sám požadavek na přezkoumání tohoto zákona, ale snaží se zdiskreditovat i těch 99 poslanců, kteří se na Ústavní soud s tímto požadavkem obrátili, a přirovnávají je k oněm neslavně proslulým 99 z ČKD, kteří v 68. roce volali na pomoc a k záchraně režimu intervenční armády. Takovýto způsob politické "diskuse" a politického boje nepovažují za demokratický, ani za lidsky slušný.

27. 5. 1992

J. Janoušek

I n f o r m a c e

Z kanceláře prezidenta republiky jsme s datem 7.4.1992 dostali toto sdělení:

Vážení přátelé,

obdrželi jsme Váš dopis spolu s informačním materiálem Vašeho klubu. Vaše informace a názory budeme panu prezidentovi tlumočit.

Těšíme se z toho, že návrh volebního zákona předložený panem prezidentem Vám není lhostejný, a i nadále Vám přejeme mnoho elánu.

S přátelským pozdravem

Rudolf Růžička
sekce vnitřní politiky

Dne 21. května 1992 se uskutečnilo v Městské knihovně v Praze 1 další diskusní setkání uspořádané Demokratickým klubem pro jeho členy a další zájemce.

Setkání k tématu "Některé zkušenosti z americké demokracie" uvedl a na četné otázky odpovídal prof. Alex Wynnyczuk, emeritní profesor University of colombia, USA. Charakterizoval některé odlišnosti amerického politického života, vyzdvihl úlohu "místní" demokracie a vyslovil řadu podnětů pro činnost Demokratického klubu.